

В. В. Зянько¹
Н. Л. Стасюк¹
Дун Сін'їн¹

СУТНІСТЬ ТА ДЖЕРЕЛА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

¹Вінницький національний технічний університет

Досліджено зміст механізму фінансового забезпечення інноваційної діяльності, охарактеризовано основні його складові частини, проаналізовано джерела фінансування інноваційного розвитку малих підприємств в Україні, обґрунтовано напрями підвищення ефективності фінансового забезпечення інноваційної діяльності вітчизняних малих підприємств.

Ключові слова: венчурний фонд, інноваційна діяльність, інноваційний розвиток, мале підприємство, фінансове забезпечення, фінансування

Постановка проблеми

У сучасному світі розвиток науки і технологій набуває пріоритетного значення, адже жодна держава сьогодні не в змозі розраховувати на гідне майбутнє, якщо не заохочує розробку та впровадження у виробничий процес інновацій. Конкурентоспроможність, а отже й ефективність національної економіки й окремого суб'єкта господарювання в умовах ринкових відносин залежить передусім від здатності реалізовувати інноваційні проекти, для чого потрібні чималі фінансові ресурси. На жаль, більшість українських підприємств нині відчуває значний дефіцит власних коштів, а залучення інвестицій є проблематичним. Зокрема, банківські кредити, якщо й надаються, то в основному на проекти з невисоким ступенем невизначеності, до яких інноваційні не належать. Одержати фінансові ресурси на перспективні інноваційні розробки можливо лише під дуже високі відсоткові ставки, що відразу робить їх нерентабельним. Малі підприємства, будучи одним з найважливіших системоутворювальних елементів фінансової системи країни, здійснюють значний вклад у покращення макроекономічних показників та водночас є зручною формою організації бізнесу [1] у нинішній складній економічній ситуації, спричиненій російською військовою та економічною агресією проти України як суверенної держави, отже, питання фінансового забезпечення інноваційної діяльності українських підприємств, є вкрай актуальним.

У наукових працях багатьох вітчизняних та закордонних вчених-економістів досліджено проблеми фінансового забезпечення інноваційної діяльності, зокрема [1—9] та ін. Проте, незважаючи на велику кількість публікацій з цієї тематики, проблема фінансового забезпечення інноваційної діяльності малих підприємств потребує подальшого дослідження у зв'язку з динамізмом економіки та особливістю нинішньої ситуації в Україні.

Мета статті — визначення сутності механізму фінансового забезпечення інноваційної діяльності стосовно малих підприємств, виділення основних його складових та уточнення джерел фінансування інноваційного розвитку малих підприємств в Україні. Досягнення мети передбачає систематизацію наукових поглядів щодо визначення економічного змісту механізму фінансового забезпечення господарської діяльності, здійснення аналізу сучасного становища фінансового забезпечення інноваційної діяльності малих підприємств в Україні та обґрунтування напрямів підвищення його ефективності.

Виклад основного матеріалу

Одним з основних завдань фінансового планування є забезпечення підприємства фінансовими ресурсами, достатніми для здійснення ним ефективної господарської діяльності. Очевидно, що це передбачає визначення напрямів ефективного вкладання капіталу, оцінювання раціональності його використання, виявлення внутрішньогосподарських резервів збільшення прибутку за рахунок економічного використання грошових коштів, що врешті-решт дозволить:

- визначити суму фінансових ресурсів, яку підприємство має додатково залучити, вибудовуючи фінансові відносини з державою, комерційними банками та іншими контрагентами;
- визначити умови, за яких ці фінансові ресурси можуть бути отримані;
- визначити основні напрями використання підприємством позикових фінансових ресурсів;
- встановити терміни повернення отриманих кредитів.

Таким чином, плануючи перспективи свого розвитку та визначаючи методи та інструменти стимулювання виробництва, підвищення ефективності та конкурентоспроможності підприємства і продукції, підприємство формує дієвий механізм фінансового забезпечення господарської діяльності, який дозволяє мобілізувати як наявні у нього фінансові ресурси, так і залучені з інших джерел.

І. Ю. Єпіфанова виділяє три взаємопов'язані етапи фінансового забезпечення [2, с. 68—69]:

1. Формування необхідного обсягу фінансового забезпечення інноваційної діяльності, що передбачає:

- визначення загальної потреби у фінансових ресурсах;
- визначення обсягу внутрішніх (власних) фінансових ресурсів для фінансування інноваційної діяльності;
- визначення обсягу та вартості необхідних зовнішніх фінансових ресурсів для фінансування інноваційної діяльності;
- визначення форм і методів фінансування;
- залучення потрібної кількості зовнішніх фінансових ресурсів.

2. Використання сформованих фінансових ресурсів у процесі інноваційної діяльності.

3. Отримання ефекту від використаного фінансового забезпечення (досягнення бажаного фінансового результату, забезпечення необхідного рівня рентабельності та прибутковості інвесторів, покриття інших витрат за зовнішніми фінансовими ресурсами).

Очевидно, що механізм фінансового забезпечення інноваційної діяльності має певні особливості, зокрема, він націлений винятково на активізацію інноваційної діяльності. У свою чергу, сфера малого інноваційного підприємництва також має певні специфічні моменти, які відображаються на формуванні цього механізму та підборі ефективних заходів його практичної реалізації.

Механізм фінансового забезпечення являє собою дієвий інструмент, за допомогою якого здійснюється стимулювання економічного розвитку, покращення інвестиційного клімату в економіці, підвищення ефективності фінансово-економічної діяльності окремих суб'єктів господарювання, досягається підвищення рівня конкурентоспроможності окремих підприємств, регіонів і країни загалом. Його важливість визначається роллю фінансів у господарській, зокрема інноваційній, діяльності. Останнім часом значення фінансів у реалізації інноваційних проектів значно зросло у зв'язку зі зростаючими витратами на впровадження новітніх наукомістких виробничих процесів, високорентабельних ризикових розробок, сучасного технологічного оновлення виробництва та загалом витратами, спрямованими на забезпечення прогресивних змін як на мікро-, так й на макрорівні національного господарства.

У науковій економічній літературі трапляються різні визначення поняття «механізм фінансування (фінансового забезпечення) інноваційної діяльності», в яких вчені акцентують увагу на тих чи інших його аспектах.

Так, на думку В. М. Опаріна фінансовий механізм — це сукупність фінансових методів і форм, інструментів та важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства [3, с. 55]. С. І. Юрій та В. М. Федосов поняття «фінансовий механізм» розглядають у широкому і вузькому значенні. У широкому розумінні — це комплекс фінансових методів і важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства, а у вузькому — сукупність конкретних фінансових методів та важелів впливу на формування і використання фінансових ресурсів з метою забезпечення функціонування й розвитку державних структур, суб'єктів господарювання і населення» [4, с. 85]. Г. В. Возняк та А. Я. Кузнецова вважають, що під фінансовим забезпеченням інноваційної діяльності слід розуміти комплекс методів та важелів впливу на інноваційну діяльність, що реалізується в різних формах через відповідну систему фінансування [5, с. 22]. Існують й інші визначення економічної сутності фінансового механізму (механізму фінансового забезпечення), на основі яких механізм фінансового забезпечення інноваційної діяльності можемо сформулювати як сукупність різноманітних форм, методів та способів фінансування інновацій, які відображають використання специфічних джерел фінансування, в ув'язці з господарською ситуацією компанії, планами її поточної діяльності та розвитку [6, с. 27]; з відповідним регулюванням та забезпеченням їхнього впливу на інноваційний

розвиток усіх сфер національної економіки [7]; з урахуванням впливу внутрішніх факторів, а також стратегічних цілей і пріоритетів інноваційно-інвестиційної діяльності [8].

Механізм фінансового забезпечення господарської діяльності має складну структуру, яка включає в себе організаційну (організація, розробка і впровадження інновацій), економічну (регулювання, управління, планування та реалізація інновацій) та фінансову складові, які між собою взаємозалежні й разом дозволяють досягти бажаного ефекту. Така взаємна залежність передбачає наявність тісної взаємодії суб'єктів господарювання, державних владних структур та органів місцевого самоврядування, у розпорядженні яких знаходяться фінансові, матеріальні, мінерально-сировинні, інтелектуальні та інформаційні ресурси для забезпечення ефективної господарської діяльності, яка в нинішніх умовах неможлива без впровадження інновацій.

До організаційних структур інноваційної сфери належать науково-технічні інкубатори, венчурні підприємства, фірми-технопарки, технополіси тощо, які на пільгових засадах забезпечують становлення інноваційних малих та середніх підприємств.

Так, інкубатори надають інноваційним фірмам на певний період приміщення та необхідне обладнання, на пільгових умовах консультують їх з економічних та юридичних питань, організовують рекламу, здійснюють науково-технічну, екологічну та комерційну експертизу інноваційних проєктів, ведуть пошук інвесторів, дають можливість скористатися своїм досвідним виробництвом.

Венчурні фонди засновуються у першу чергу для фінансування дрібного наукомісткого бізнесу. У розвинених країнах венчурні фірми користуються підтримкою держави та великих компаній, яким не завжди вигідно займатись розробкою нових технологій через існування значного ризику зазнати збитків. Тому великі компанії часто звертаються до венчурного фінансування, застосовуючи його у якості інструмента розширення власного науково-технічного потенціалу. На жаль, в Україні венчурне фінансування ще не набуло належного поширення і розвитку, оскільки уряд не приділяє венчурному підприємництву достатньої уваги, не стимулює венчурних інвесторів вкладати кошти в інноваційні проєкти. Діяльність венчурних фондів в Україні зорієнтована здебільшого на торговельні операції [9].

Основною економічною складовою механізму фінансового забезпечення інноваційної діяльності є державні органи влади й управління, які відповідають за стратегічне управління інноваційним розвитком країни та її регіонів й покликані регулювати інноваційні процеси в країні, формувати зовнішні умови (інноваційну політику) для господарювання підприємств, забезпечуючи тим самим стійкий розвиток національної економіки. Для цього уряд використовує універсальні інструменти регулювання інноваційного розвитку — податки, відрахування, дотації та субсидії.

До фінансової складової механізму забезпечення інноваційної діяльності входять такі основні елементи як державне фінансування, банківське та комерційне кредитування, зовнішнє інвестування, зокрема венчурне, та самофінансування, яке передбачає використання підприємствами власних коштів.

Така структура цього механізму дозволяє мобілізувати всі наявні джерела фінансових ресурсів і спрямувати їх на створення умов для ефективної інноваційної діяльності та підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств.

Високорозвинені країни особливу увагу приділяють механізму фінансового забезпечення малих підприємств, оскільки саме вони забезпечують найшвидшу окупність витрат і широку свободу ринкового вибору, демонструють високу новаторську активність, формують конкурентне середовище, що сприяє зниженню цін та підвищенню якості товарів. Так, у країнах ЄС інновації застосовують близько 58 % середніх компаній, що мають кількість працюючих від 50 до 249 осіб, та 44 % малих фірм, тобто таких, на яких зайнято менше 50 осіб [10]. На жаль, в Україні частка інноваційно активних малих підприємств (з кількістю працюючих від 100 до 249 осіб) становить всього 15,4 % [11], що не відповідає ні потребам, ні ресурсам нашої держави, і свідчить про поступову втрату нашою країною найціннішого багатства — інтелектуального потенціалу, який донедавна був предметом її особливої гордості.

Пріоритет у фінансуванні малі підприємства у розвинених країнах отримують ще й тому, що вони відіграють вагомий роль у виникненні і становленні галузей перспективних технологічних укладів. Зокрема, провідні галузі п'ятого технологічного укладу пройшли зародження і початковий розвиток саме в середовищі малих високотехнологічних фірм. Як свідчать дані статистики, в США близько 90 % програмного забезпечення комп'ютерної техніки створено саме малими фірмами [12]. Малий бізнес також є активним агентом у справі створення і використання технології рекомбінантних молекул ДНК (генна інженерія) [13].

Країни з розвинутою ринковою економікою для підтримки інноваційної діяльності широко залучають фінансові ресурси держбюджету. Держава бере на себе від 1/5 до половини національних наукових витрат. У цих країнах витрати на науку за останні 10 років зростають щорічно в 1—2 рази вищими темпами, ніж зростання світової економіки. Середньосвітовий показник наукоємності ВВП становить 1,9 %, а у розвинутих країнах він досягає 5 % [14]. Натомість в Україні загальні витрати на наукові дослідження і розробки (з усіх джерел) за останні 20 років не перевищували 1,3 % ВВП. При цьому кошти державного бюджету жодного разу не перевищували 0,5 % ВВП. А в 2013 році фінансування впало до 0,29 % ВВП [15]. Питомі витрати на наукові дослідження в розрахунку на одного науковця в Україні складають 6,1 тис. євро, що втричі менше, ніж у Латвії, у 5 разів — ніж у Польщі, в 11 — ніж у Іспанії, в 22 — ніж у Австрії, понад 25 — ніж у Швеції [16].

Український уряд досі не змінив пріоритетів державної підтримки галузей економіки, продовжуючи спрямовувати основний потік фінансових ресурсів у сировинні галузі та сфери з низьким рівнем обробки, які природно мають порівняно низький потенціал інноваційної активності й ефективності. Саме в ці галузі вкладається до 70 % бюджетних коштів, зокрема в паливну промисловість і чорну металургію — понад 50 %.

Загалом доводиться констатувати, що як державні, так і недержавні фінансові інституції в Україні дуже слабо орієнтовані на інвестування інновацій, тому вітчизняним підприємцям для вирішення питань інноваційного розвитку доводиться розраховувати в основному на власні фінансові ресурси (рис. 1), що в умовах браку власних коштів та високих відсоткових ставок за позиченими фінансами становить суттєву перешкоду здійсненню інноваційної діяльності.

Джерела фінансування інноваційної діяльності в Україні, млн грн

Для покращення ситуації в контексті фінансування інноваційної діяльності малих підприємств в Україні великої уваги заслуговує питання розвитку венчурного капіталу, який традиційно орієнтується на малі та середні підприємства. Необхідно запозичувати закордонний досвід становлення венчурних підприємств, вивчати особливості здійснення політики іноземних держав щодо стимулювання надходження капіталу перш за все в наукоємні малі підприємства, які, на думку науковців, становлять основу для венчурного інвестора [17].

Ефективним способом державної підтримки малих інноваційних підприємств в Україні могло б стати, на наш погляд, надання під порівняно низькі відсотки та тривалі терміни повернення коштів приватним венчурним фірмам, які в свою чергу будуть безпосередньо здійснювати фінансування перспективних невеликих підприємств. У певних випадках ці кошти можуть надаватися і на безповоротній основі. Такий підхід був застосований у Фінляндії, де у 1994 році був створений державний фонд «Suomen Teollisuus-Sijoitus OY», та в Німеччині, яка в 1995 році розробила схему під назвою «Beteiligungskapital für Kleine Technologieunternehmen», в межах якої здійснювалося фінансування малих фірм, що виробляють інноваційні продукти чи послуги, спільно з компаніями приватного сектора. У Данії уряд для розробок технологічно-орієнтованих проектів також надає позики невеликим фірмам. При цьому передбачено, що у разі невдачі борги будуть прощені. Приблизно така ж схема надання кредитів для технічного розвитку підприємств існує в Нідерландах. Вона передбачає видачу десятирічних кредитів малим компаніям, які в разі технічного або комерційного провалу можуть не повертатися державі. А найбільшим акціонером є уряд Швеції, який надає позики компаніям, що лише започатковують свою діяльність, терміном на 6—10 років, Ці позики є

безвідсотковими впродовж перших двох років, і не передбачають виплати основного боргу протягом перших чотирьох років [18].

Отже, досвід економічно розвинених країн засвідчує, що держава, як правило, бере безпосередню участь у фінансуванні найуспішніших інноваційних проектів.

Висновки

Однією з головних причин низького рівня інноваційної активності вітчизняних малих підприємств є недостатній рівень фінансового забезпечення інноваційної діяльності, загалом та вкрай низький рівень її державного фінансування. Основним джерелом фінансування інновацій в Україні залишаються власні кошти підприємств, які займають більше половини всіх витрат, спрямованих на інноваційну діяльність. Враховуючи, що більшість вітчизняних підприємств сьогодні працює збитково, а ті, що отримують прибуток, не поспішають ним ризикувати, адже інноваціям притаманний високий рівень ризику, стає зрозумілою причина низької активності інноваційної діяльності вітчизняних підприємств. Через кризове становище, в якому перебуває нині українська економіка, тенденція до перерозподілу фінансування у бік зростання іноземних інвестицій та інших джерел фінансування не простежується. А вкрай низька питома вага коштів державного бюджету у фінансуванні інновацій в нашій країні ставить малі підприємства у ситуацію, в якій вони фактично не мають вибору джерел фінансування інноваційної діяльності. Враховуючи, що фінансування інноваційного розвитку за рахунок коштів державного бюджету нині стримується з об'єктивних причин — у зв'язку з бюджетним дефіцитом, малим підприємствам при фінансуванні інноваційного розвитку потрібно активніше використовувати фінансові ресурси венчурних фондів, розвитку яких має сприяти український уряд. Також до цільового інвестування інноваційної діяльності має активніше долучитися банківський сектор.

Подальші дослідження передбачають розробку організаційних заходів та методичних підходів до фінансового забезпечення інноваційного розвитку малих підприємств, визначення найперспективніших інноваційних проектів та ефективних джерел їх фінансування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Варналій З. С. Конкурентоспроможність національної економіки: проблеми та пріоритети інноваційного забезпечення : моногр. / З. С. Варналій, О. П. Гармашова. — К. : Знання України, 2013. — 387 с.
2. Зянько В. В. Інноваційна діяльність підприємств та її фінансове забезпечення в умовах трансформаційних змін економіки України : моногр. / В. В. Зянько, І. Ю. Єпіфанова, В. В. Зянько — Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2015. — 172 с.
3. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія) : навч. посіб. / В. М. Опарін. — 2-ге вид., доп. і перероб. — К. : КНЕУ, 2002. — 240 с.
4. Фінанси : підруч. / за ред. С. І. Юрій, В. М. Федосова. — К. : Знання, 2008. — 611 с.
5. Возняк Г. В. Інноваційна діяльність промислових підприємств та способи її фінансування в Україні : моногр. / Г. В. Возняк, А. Я. Кузнецова. — К. : УБС НБУ, 2007. — 183 с.
6. Лагутіна К. Фінансовий механізм інноваційної діяльності у корпоративному секторі економіки України / К. Лагутіна // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. — Київ : ВПЦ «Київський університет». — Вип. 112. — 2009. — С. 27—29.
7. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України. — Автореф. дис. д-ра екон. наук 08.04.01. / М. І. Крупка ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. — К., 2002. — 26 с.
8. Комеліна О. В. Науково-методологічні основи формування інноваційно-інвестиційного механізму соціально-економічного розвитку регіонів України. — Автореф. дис. д-ра екон. наук 08.00.05 / О. В. Комеліна ; Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка Міністерства освіти і науки України. — Полтава — 2010. — 43 с.
9. Зянько В. В. Суперечності розвитку інноваційного підприємництва в Україні та його фінансове забезпечення / В. В. Зянько // Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України : зб. матер. XI Міжн. наук.-практ. конф., 30—31 жовтня 2014р. / КНУ імені Тараса Шевченка. — К., 2014. — С. 26—29.
10. UNCTAD. World Investment Report 1999: foreign direct investment and the challenge of development. New York and Geneva: United Nations, 2000. — P. 15.
11. Череп А. В. Фактори інноваційного розвитку підприємств України / А. В. Череп, З. П. Урусова, А. А. Урусов // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. — Серія «Економічні науки». — 2014. — № 3. — С. 84—89.
12. Келле В. Государство в сфере инноваций / В. Келле // Свободная мысль — XXI. — 2002. — № 9. — С. 43—55.
13. Дагаев А. Механизмы венчурного (рискового) финансирования: мировой опыт и перспективы развития в России [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.innovation.ru>.
14. Стан і формування наукової сфери. Комітетські слухання [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.nas.gov.ua/tradeunion/news/Documents>.
15. Слухання у Комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти 13 березня 2013 р. : «Про стан та законодавче забезпечення фінансування наукової і науково-технічної діяльності» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.kno.rada.gov.ua/komosviti>.

16. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до додатка № 3 до Закону України «Про Державний бюджет України на 2013 рік». — Режим доступу : <http://rada.gov.ua/>.

17. Денисенко О. П. Державна політика розвитку венчурного інвестування: зарубіжний досвід / О. П. Денисенко // Науковий вісник Академії муніципального управління. — Серія «Управління». — Київ, 2011. — № 2.

18. Семенцева Г. Формы финансирования малого инновационного бизнеса в США и Западной Европе / Г. Семенцева // Российский экономический журнал. — 1997. — № 5—6.

Рекомендована кафедрою фінансів ВНТУ

Стаття надійшла до редакції 25.05.2015

Зянько Віталій Володимирович — д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри фінансів, e-mail: zank@ukr.net;

Стасюк Надія Леонідівна — канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів, e-mail: sv-almaz@mail.ru;

Дун Сіньїн — аспірант кафедри фінансів, e-mail: dongxinying19891117@gmail.com.

Вінницький національний технічний університет, Вінниця

V. V. Zianko¹
N. L. Stasiuk¹
Dong Xinying¹

Econometric modeling of real interest rate for the USA, China and there comparison between the Ukraine's model

¹Vinnytsia National Technical University

Maintenance of mechanism of the financial providing of innovative activity has been investigated, its basic components have been described, the sources of innovative development of small enterprises in Ukraine have been analysed, directions of efficiency increase of the financial providing of innovative activity of domestic small enterprises have been substantiated in the paper.

Keywords: venture fund, innovative activity, innovative development, small enterprise, financial providing, financing.

Zianko Vitaliy V. — Dr. Sc. (Econ.), Professor, Head of the Chair of Finance;

Stasiuk Nadiia L. — Cand. Sc. (Econ.), Assistant Professor, Assistant Professor of the Chair of Finance, e-mail: sv-almaz@mail.ru;

Dong Xinying — Post-Graduate Student of the Chair of Finance, e-mail: dongxinying19891117@gmail.com

В. В. Зянько¹
Н. Л. Стасюк¹
Дун Сіньїн¹

Сущность и источники финансового обеспечения инновационной деятельности малых предприятий

¹Вінницький національний технічний університет

Исследовано содержание механизма финансового обеспечения инновационной деятельности, охарактеризованы основные его составляющие части, проанализированы источники финансирования инновационного развития малых предприятий в Украине, обоснованы направления повышения эффективности финансового обеспечения инновационной деятельности отечественных малых предприятий.

Ключевые слова: венчурный фонд, инновационная деятельность, инновационное развитие, малое предприятие, финансовое обеспечение, финансирование.

Зянько Віталій Володимирович — д-р екон. наук, професор, заведуючий кафедрою фінансів, e-mail: zank@ukr.net;

Стасюк Надежда Леонидовна — канд. екон. наук, доцент, доцент кафедры финансов, e-mail: sv-almaz@mail.ru;

Дун Сіньїн — аспірант кафедры финансов, e-mail: dongxinying19891117@gmail.com